

In het kort

Later selecteren, beter differentiëren

Iedere leerling moet zich vanuit zijn capaciteiten kunnen ontwikkelen, leren en een diploma kunnen behalen. Dat geldt voor zowel de meer begaafde, vroegrijpe en snel lerende kinderen, als de minder vlot of goed lerende jongeren en de laatbloeiers. Maar de vroege selectie en sterke externe differentiatie in verschillende schoolsoorten in het Nederlandse onderwijs zetten gelijke onderwijskansen onder druk.

..raad
wijs
onder

De combinatie van vroege selectie en externe differentiatie in het onderwijsstelsel is vooral het laatste decennium gaan knellen. Deze is zo ver doorgesloten dat nog onvoldoende sprake is van goede toegankelijkheid en een bijdrage van het onderwijs aan gelijke kansen en sociale cohesie. Daarom adviseert de Onderwijsraad om later te selecteren, zodat leerlingen meer tijd en mogelijkheden hebben om hun capaciteiten te ontwikkelen. De raad adviseert ook om beter intern te differentiëren: bied vanaf de basisschool flexibeler onderwijs aan dat meer recht doet aan verschillen tussen leerlingen.

Binnen het huidige onderwijsstelsel is dit onvoldoende op te lossen. Daarom adviseert de Onderwijsraad een structuurwijziging voor het voortgezet onderwijs.

Aanleiding: gelijke onderwijskansen onder druk

Gelijke kansen in het onderwijs zijn de laatste jaren veelvuldig onderwerp van het maatschappelijk debat. Onderwijsveld, beleid en politiek, maar ook wetenschap en media stellen kansenongelijkheid in het onderwijs aan de orde en discussiëren over manieren om die te verminderen. De coronacrisis versterkt de zorgen over kansenongelijkheid. De pandemie vergroot de bestaande verschillen; leerlingen en studenten die al kwetsbaar waren, hebben het door de crisis extra moeilijk.

De Onderwijsraad constateerde in het advies *Doorgesloten differentiatie in het onderwijsstelsel. Stand van educatief Nederland 2019* dat de combinatie van vroege selectie en sterke differentiatie gelijke onderwijskansen onder druk zet. De bewindslieden van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap hebben de raad daarom gevraagd nader in te gaan op differentiatie en selectie in het onderwijsstelsel in het licht van kansengelijkheid en onderwijskwaliteit. Dit advies geeft antwoord op de vraag: hoe kunnen differentiatie en selectie in het onderwijsstelsel beter recht doen aan de capaciteiten van alle leerlingen?

Knelpunten: vroege selectie en doorgesloten differentiatie

Het Nederlandse onderwijsstelsel selecteert leerlingen rond het twaalfde levensjaar naar diverse schoolsoorten. In veel andere landen gebeurt dit pas op 15- of 16-jarige leeftijd. Onderwijsstelsels met een vroege selectie zijn over het algemeen ongunstig voor loopbanen, leerprestaties en niet-cognitief functioneren (bijvoorbeeld socialisatie en motivatie) van leerlingen. Ook blijkt dat vroege selectie naar een sterk gedifferentieerd voortgezet onderwijs zoals Nederland kent, nadelig is voor gelijke onderwijskansen. Vroege selectie pakt niet goed uit voor leerlingen met een verjaardag vroeg in het schooljaar, leerlingen met een minder gunstige sociaaleconomische achtergrond en laatbloeiers. Zij lopen een grotere kans niet terecht te komen in het type onderwijs dat bij hun capaciteiten past. Voor cognitief sterke leerlingen kan vroege selectie wel positieve effecten hebben.

Het Nederlandse onderwijsstelsel selecteert niet alleen vroeg, het is internationaal gezien ook sterk extern gedifferentieerd. Dat wil zeggen met een verregaande indeling naar aparte schoolsoorten zoals het vmbo en vwo. De vraag is of de sterke differentiatie wel recht doet aan daadwerkelijke verschillen in capaciteiten. Daarbij is de padafhankelijkheid toegenomen. De start van leerlingen in het voortgezet onderwijs bepaalt steeds meer de verdere schoolloopbaan. Stapelen van diploma's en tussentijds veranderen van schoolsoort zijn lastig en steeds afhankelijker geworden van het opleidingsniveau van de ouders van leerlingen. Leerlingen met laagopgeleide ouders hebben daarbij minder kansen. Er zijn minder scholengemeenschappen die alle schoolsoorten aanbieden en deze worden vaak aangeboden op gescheiden schoollocaties. Dit zet ook de socialisatiefunctie van het onderwijs onder druk; leerlingen met verschillende achtergronden leren elkaar niet meer kennen, omdat ze elkaar niet tegenkomen op school. De padafhankelijkheid neemt ook toe door de sterke scheiding tussen beroepsgericht en algemeen vormend onderwijs. Dit legt een grote druk op de overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs en veroorzaakt veel stress bij leerlingen (en hun ouders). Zij willen zo hoog mogelijk instromen in het voortgezet onderwijs.

Advies: selecteer later, differentieer beter

Vroege selectie in combinatie met sterke externe differentiatie heeft risico's voor de toegankelijkheid van het onderwijs, voor gelijke onderwijskansen en de socialisatiefunctie van het onderwijs. Deze knelpunten zijn niet te ondervangen binnen het huidige onderwijsstelsel. Daarom adviseert de Onderwijsraad om later te selecteren en beter te differentiëren: meer intern (flexibeler, op maat) en minder extern. Om dit te kunnen realiseren is een structuurwijziging nodig voor het voortgezet onderwijs.

Onderwijsraad

Schooladvies in groep 8 vervalt

Stel de selectie voor een specifieke onderwijsvorm uit tot na de eerste drie leerjaren van het voortgezet onderwijs. Het huidige schooladvies en de eindtoets in groep 8 van het basisonderwijs komen daarmee te vervallen. Leerlingen gaan na groep 8 zonder selectie, met een 'warme overdracht', naar het voortgezet onderwijs.

Selectie aan het einde van een brede, driejarige brugperiode

Het voortgezet onderwijs start vervolgens met een driejarige brugperiode waarin leerlingen met uiteenlopende capaciteiten samen onderwijs volgen. Scholen hebben een flexibel programma om leerlingen onderwijs te bieden dat aansluit bij wat ze kunnen en past bij hun ontwikkeling. Vakken worden op verschillende cognitieve niveaus aangeboden. Leraren kunnen differentiëren op lesinhoud, proces en omgeving. Dit doen zij voor individuele leerlingen of groepen op basis van hun prestaties, capaciteiten of interesses. De raad vraagt specifiek aandacht voor de behoeften, capaciteiten en het potentieel van cognitief sterke leerlingen. De raad beveelt aan om al in het basisonderwijs het aanbod beter af te stemmen op de behoeften van cognitief sterke leerlingen en dit voort te zetten in de driejarige brugperiode. Het gaat dan om zowel onderwijsinhoudelijk aanbod als pedagogisch-didactisch handelen. Zo heeft latere selectie ook voor cognitief sterke leerlingen een meerwaarde.

Net als in de huidige onderbouw van het voortgezet onderwijs krijgen leerlingen in de driejarige brugperiode een gedeelde basis mee om goed in de maatschappij te kunnen functioneren en onderwijs te volgen in de bovenbouw. Denk aan basiskennis en basisvaardigheden voor Nederlands, Engels en rekenen/wiskunde. Daarnaast is de onderbouw een periode van oriëntatie en keuze. Loopbaanoriëntatie en -begeleiding zijn hier belangrijk. Een driejarige brugperiode geeft leerlingen de tijd en mogelijkheid te ontdekken welk soort onderwijs zij daarna het best kunnen volgen. Dit vergroot de kans dat leerlingen in de bovenbouw terecht komen in een onderwijsvorm die aansluit op hun capaciteiten en interesses. Aan het einde van de brugperiode vindt dan selectie plaats naar een van de onderwijsvormen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

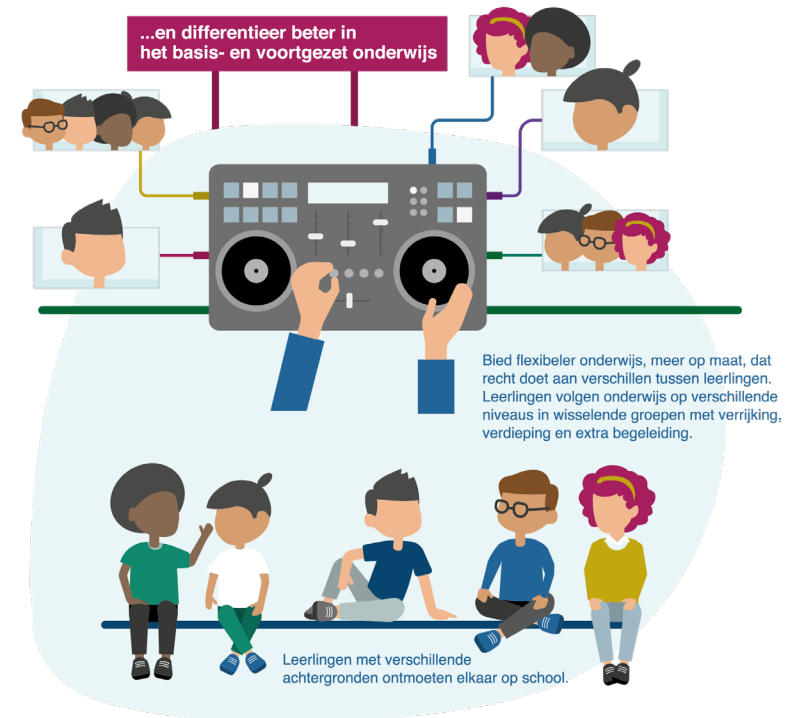
Later selecteren, beter differentiëren

Iedere leerling moet zich vanuit zijn capaciteiten kunnen ontwikkelen, leren en een diploma kunnen behalen. Dat geldt voor zowel de meer begaafde, vroegrijpe en snel lerende kinderen, als de minder vlot of goed lerende jongeren en de laatbloeiers.

Selectie op basis van gestandaardiseerde toetsen en brede informatie

De raad adviseert de selectie niet alleen later maar ook anders te organiseren. Namelijk door toetsing onderdeel te maken van doorlopende leerlijnen, en gestandaardiseerde toetsing te combineren met een breed spectrum aan informatie. Aan de hand hiervan formuleren lerarenteams op transparante wijze een doorstroomadvies voor een onderwijsvorm in de bovenbouw. Meerdere toetsmomenten, verschillende bronnen en de bespreking in lerarenteams dragen bij aan een systematische en robuuste selectie en toetsing. Breder toetsen doet ook meer recht aan de capaciteiten van leerlingen en vermindert de prikkel tot toetstrainingen en 'teaching to the test'.

Aanpassingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs hebben gevolgen voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. De raad beveelt aan om de consequenties voor de structuur van de bovenbouw goed te doordenken en geeft hiervoor vier principes mee. Ten eerste: handhaaf de flexibiliteit uit de driejarige brugperiode. Ten tweede: differentieer minder extern dan nu het geval is. Ten derde: koppel diplomering in het onderwijs aan een startkwalificatie. En ten vierde: zet de goede samenwerkingsverbanden tussen het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs voort.

Voorwaarden: rust scholen goed toe, zorg voor een dekkend aanbod en pas wet- en regelgeving aan

Later selecteren en beter differentiëren vragen veel van leraren en schoolleiders in het basis- en voortgezet onderwijs. Ook de voorgestelde wijzigingen in de structuur van delen van het voortgezet onderwijs zijn ingrijpend. De raad ziet een aantal voorwaarden voor een succesvolle realisatie. Scholen moeten goed worden toegerust in termen van menskracht, financiële middelen, tijd en kennis en vaardigheden. Leraren moeten tijd en ruimte krijgen hun vakdidactische en pedagogisch-didactische kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen om flexibel te kunnen differentiëren in de klas. Een goede toerusting van scholen vraagt daarnaast om adequate wettelijke kaders. Ten slotte: een brede, driejarige brugperiode op elke onderwijslocatie vraagt van schoolbesturen in het voortgezet onderwijs dat zij hun vestigingen anders indelen en hiertoe regionaal afstemmen of samenwerken.

www.onderwijsraad.nl/later-selecteren-beter-differentieren
april, 2021

Vroege selectie in combinatie met sterke externe differentiatie heeft risico's voor de toegankelijkheid van het onderwijs, voor gelijke onderwijskansen en de socialisatiefunctie van het onderwijs. Deze knelpunten zijn niet te ondervangen binnen het huidige onderwijsstelsel.